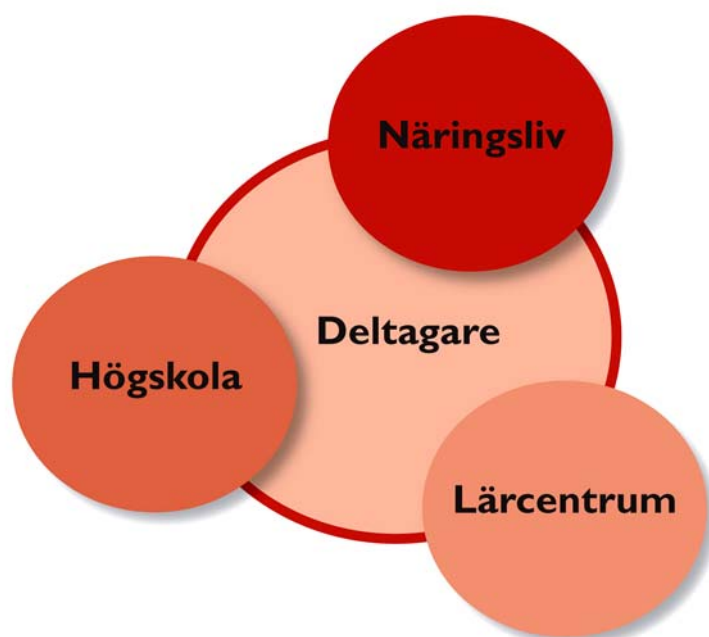

*Samverkan för en
Bättre kompetensutveckling*

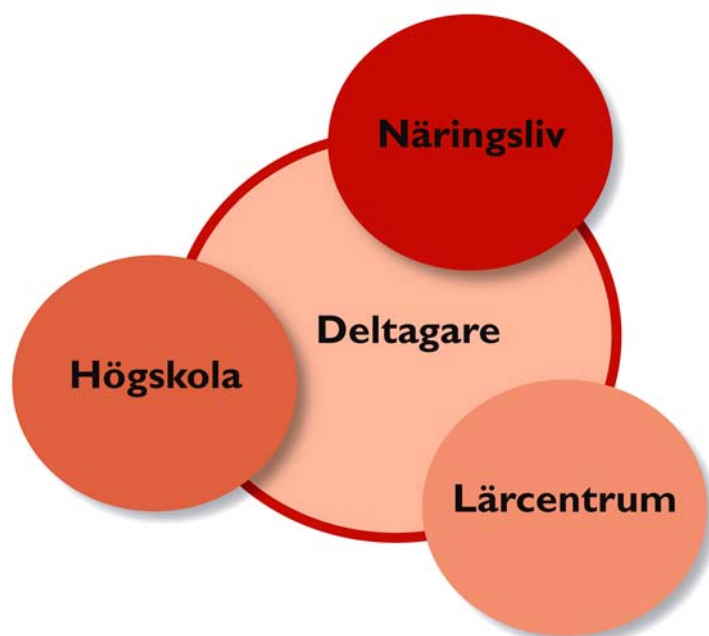
Genomströmning, avhopp och rekommendationer

Peter Sigrén & Annette Palmqvist

Samverkan för en Bättre kompetensutveckling

Genomströmning, avhopp och rekommendationer

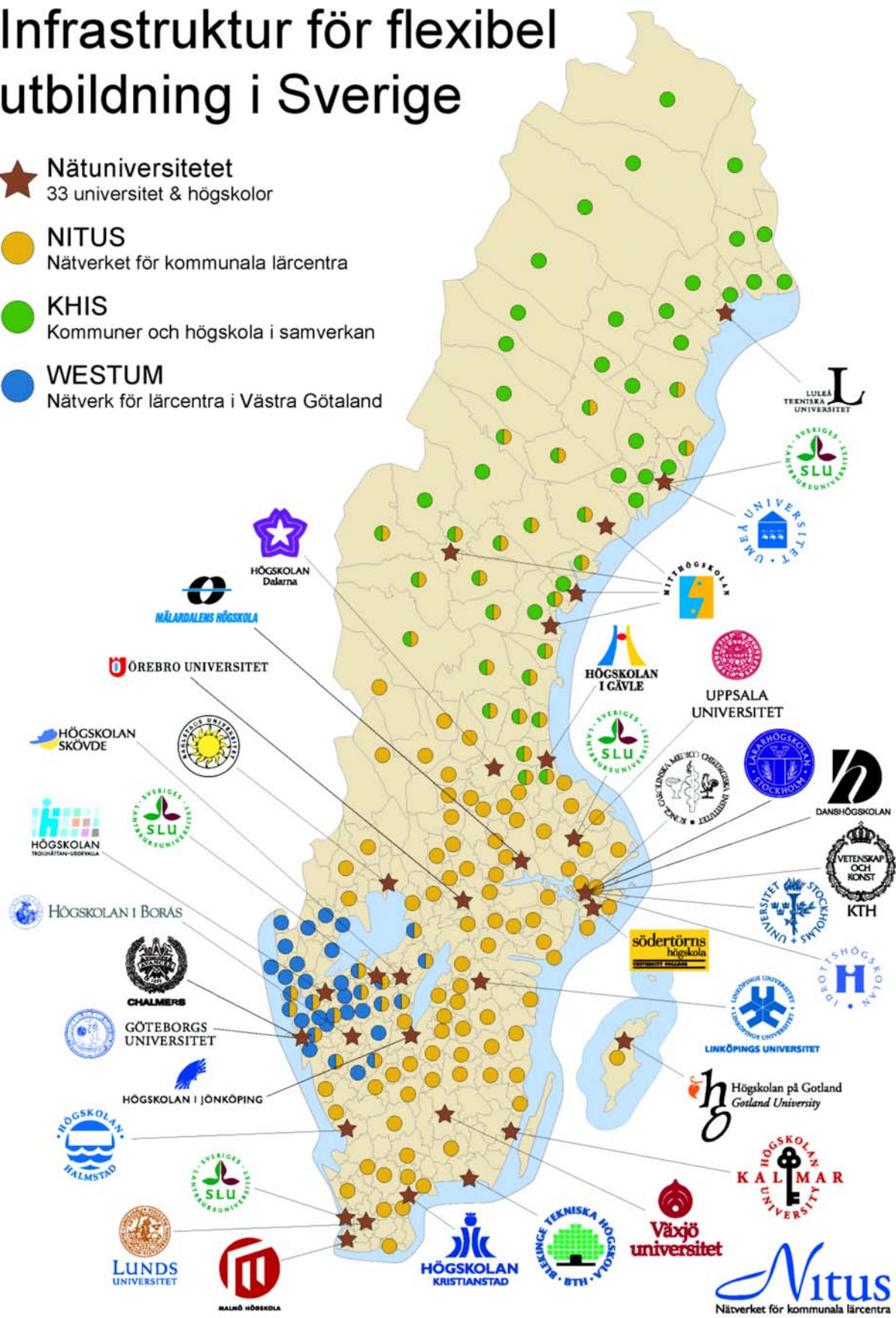

Peter Sigrén & Annette Palmqvist

Medel för rapportens genomförande har ställts till
förfogande genom projektet Campus Sjuhärad.

Infrastruktur för flexibel utbildning i Sverige

- ★ **Nätuniversitetet**
33 universitet & högskolor
- **NITUS**
Nätverket för kommunala lärcentra
- **KHIS**
Kommuner och högskola i samverkan
- **WESTUM**
Nätverk för lärcentra i Västra Götaland

FÖRORD

Kompetensutveckling är ett viktigt begrepp i dagens Sverige. Allt fler inom näringslivet satsar på utveckling bland personalen. I och med detta ökar också kraven på flexibilitet av utbildningarna. Kurserna måste passa in i en organisations pressade tids- och arbetsschema samt vara kostnadseffektiva, samtidigt som individernas egna förutsättningar tillgodoses. Under de senaste åren har Sjuhärads lärcentra uttryckt starka önskemål om ett ökat samarbete med Högskolan i Borås gällande efterfrågebaserade och behovsanpassade distanskurser. Ett exempel på sådana är kurserna inom Bättrekonceptet som har startats vid Högskolan i Borås. Bättrekonceptet bygger på idén om skräddarsydda, behovsstyrda utbildningar som leder till utveckling för företag och enskilda medarbetare.

Förtroende mellan näringsliv, högskolor och lärcentra är viktiga byggstenar för konceptet. Regionens lärcentra innehar en viktig roll som brobyggare mellan företag och högskola. Det är inte bara företagen som ska lära utav högskolan, utan även den omvända kommunikationen och lärprocessen är viktiga ingredienser. Genom Bättrekonceptet har kontakten mellan parterna stärkts och nya samverkansplattformar har skapats. Bättrekonceptet är ett lysande exempel på kompetensutveckling som har givit eko långt utanför Sjuhärad. Campus Sjuhärad har länge stöttat Bättrekonceptets utveckling och tror på konceptets betydelse för kompetensutvecklingen i Sjuhärad. Utvärderingen i denna rapport är av stor vikt för att dra nya lärdomar och komma till nya insikter om hur vi kan göra utbildningar än bättre. Vår förhoppning är att konceptet ska bryta ytterligare mark inom utbildningsväsendet i Sverige och skapa nya plattformar för samverkan och utbyte mellan näringsliv, lärcentra och högskola.

Tack för ett bra samarbete!

Januari 2006, Borås

Campus Sjuhärad

INNEHÅLL

FÖRORD

SAMMANFATTNING 9

INLEDNING 11

PROJEKTETS BAKGRUND 11

Bakgrund till utvärderingsuppdraget 11

UTVÄRDERINGSUPPDRAGET 12

Syfte 13

Frågeställningar 13

METOD 14

DATAINSAMLING FÖR UTVÄRDERINGSUPPDRAGET 14

GENOMSTRÖMNING 15

VAD SÄGER GRAFERNA? 15

KURSERNAS STRUKTUR 18

Fördelning av deltagare på respektive kurs 20

SLUTSATSER & REKOMMENDATIONER 21

ALLMÄNNA LÄRDOMAR OCH SLUTSATSER 21

EKONOMI 21

FLER AVHOPP FRÅN DISTANSUTBILDNING? 22

HEMMAORGANISATIONENS STÖD 24

FLEXIBLARE STYRSYSTEM 24

KOMMENTARER FRÅN DELTAGARE 25

FLEXIBEL STUDIETAKT 26

TEKNIK – PEDAGOGIK – KVALITET 26

PLANERING OCH FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER 27

Ansvar 28

Teknikgenomgång 28

Studiehalledning 28

DISKUSSIONSFORUM 29

Deltagarens lärande 30

Kursledarens roll i diskussionerna 31

Diskussionsforum i näringslivet 32

Förslag till åtgärder för diskussionsforum 33

TELEBILDTEKNIKEN 34

Traditionellt vs distans 35

Viktigt med utbildning i tekniken 35

Effektiv användning 36

Förslag till åtgärder för telebildtekniken 36

STREAMADE FÖRELÄSNINGAR	37
<i>Workshop för handledare</i>	37
<i>Förslag till åtgärds punkter för handledare</i>	38
FRAMTIDA UTVECKLING AV TEKNIKEN	39
<i>RSS-tekniken</i>	39
<i>RSS och dess användningsområde</i>	39
<i>Podcasting</i>	40
<i>Fördelar med Podcasting</i>	41
REKRYTERING	41
ORDLISTA	42
REFERENSER	43

SAMMANFATTNING

Rapporten inleds med en kortare sammanfattning av Bättreprojektets uppkomst samt hur utvärderingsuppdraget ser ut. Totalt omfattar föreliggande utvärderingsrapport 12 genomförda Bättre-kurser där fokus för utvärderingen bl.a. varit på hur genomströmningen sett ut. Avhoppsfrekvensen blir således en bieffekt av hur denna genomströmning sett [ser] ut. Det kan konstateras att Bättre-kurser, i avseende på genomströmning, står sig väl i en nationell jämförelse. Helårsprestationen (HPR) för dessa 12 kurser ligger på 71 %. I en jämförelse med distanskurser inom "nätuniversitetets" försorg är helårsprestationen högre (14 %) för dessa Bättre-kurser. Det visar sig även att genomströmningen tenderar att öka när kurserna är på fem i stället för tio poäng. Avhoppet från kurserna är cirka 15 % och kan ses som en relativt låg siffra med tanke på studenternas bakgrund (ett fåtal som har studerat på högskola tidigare).

En vanlig orsak till att deltagare inte fullföljer hela kurser är bl.a. följande:

"Tyvärr så kan jag inte fortsätta kursen med tanke på min arbetsbelastning just nu. Jag tycker att det var synd att vi var en så liten grupp. Sedan var det något för mycket uppgifter mellan träffarna som jag inte hade tid med".

Andra orsaker är att familjen tar för mycket tid. Ekonomi och familjeliv är kända avhopporsaker inom distansutbildning på halv- eller kvartsfart. Denna grupp av studenter som tillhör Bättrekonceptet utgör inget undantag. Inom gruppen förvärvsarbetar, i princip, samtliga. De flesta har familj, barn, ekonomisk ansvar och inte minst brist på tid. Specifikt denna tidsbrist har visat sig i ett flertal studier vara helt avgörande vid distansutbildning och ett samtida förvärvsarbetande. En slutsats är således, i denna typ av utbildningsform som Bättre-kurser representerar, att arbetsgivaren skjuter till tillräckligt med tid till studierna så att hela kursen kan genomföras och inte endast en del av den.

Tekniken har visat sig vare ett ämne som många deltagare tagit upp. Erfarenhetsmässigt vet vi att den upplevda kompetensen bland kursdeltagare inte alltid stämmer överrens med vad de egentligen kan. Finns inte en medvetenhet om detta, kan det föra med sig konsekvenser som att kursledaren tar för givet att kursdeltagarna har angett sin påstådda kompetens. Att i efterhand, tala om inför alla orter via telebild att "jag" inte förstår hur tekniken fungerar är nog ändå att begära för mycket. Vi konstaterar därför att en teknikgenomgång bör erbjudas, vare sig det behövs eller inte. Den kan vara frivillig, men bör ändå erbjudas såväl för handledare som för deltagare.

Ett sätt att modernisera hanteringen av teknologin i Bättre-kurserna, skulle kunna vara att använda sig av RSS-teknik och av Podcasting. Dessa två är tämligen nya företeelser på nätet och används mest för att få webbaserade ljudfiler skickade till sig med automatik i Mp3-format. Från början är det en teknik som gör att man kan prenumerera på en textmassa, men nu finns det flera tillämpningar som bör kunna utnyttjas av Bättreprojektet.

Deltagarantalet på kurserna bör ökas på något sätt. En tanke kan vara, om möjlighet finns, att ha projekt igång med andra aktörer som arbetar med t.ex. arbetslösa industriarbetare och tjänstemän inom sektorn bl.a. med fokus på en jämnare könsfördelning inom kurserna. Tekniskt sätt torde det vara fullt möjligt. Politiskt, ja det är en annan intressant frågeställning. Bättrekonceptet skulle kunna ha s.k. mentorsföretag där specialarbetet kan utföras av deltagare. Honnørsordet numer är ”ett livslångt lärande”. En möjlighet är också, som diskuteras i rapporten, att en flexibel såväl studie-start som studietakt kunde anammas. Helt klart är att Bättrekonceptet bör, på något sätt, öka antalet deltagare på varje enskild kurs. Det är nog ett ”måste” för att projektet skall kunna utvecklas och överleva.

Slutligen kan det konstateras att projektet levererar vad aktörerna söker. Effektivisering i företagen, ökad kompetens (såväl teoretiskt som praktiskt) av personalen, en hög helårsprestation för högskolorna och ett samarbete med kommunala lärcentra. M.a.o. högskolepoäng, lönsamhet, kompetensutveckling och samverkan i ett och samma paket.

INLEDNING

Projektets bakgrund

Den 25 november 2002 kontaktades Högskolan i Borås av lärcentren vid Lidköpings Högskola Online respektive Campus Varberg. I en pågående undersökning av de 100 största företagen i Lidköpings kommun hade det framkommit att det fanns ett tydligt behov av utbildning i produktionsteknik. En förfrågans ställdes till Högskolan i Borås (HB) om högskolan hade möjlighet hjälpa till att fylla utbildningsbehovet. Ingenjörshögskolan vid HB ställde sig positiv till samarbetet. Samtal fördes om format och distributionsformer och gruppen hade många idéer om hur en ”verkligt anpassad kurs – ingen traditionell distansundervisning” skulle utformas.

Sedan 2002 och fram till HT 2005 har ytterligare s.k. Bättre-kurser utvecklats och genomförts. Sammanlagt har sju ”specifika” kurser varit igång. Några av dessa har även getts i en andra omgång och ytterligare några skall startas i en andra samt en tredje omgång under 2005. Den första pilotkursen Bättre produktion som var initialt på tio poäng är numera uppdelad på två fempoängskurser.

Deltagarna har haft en varierande akademisk bakgrund, från tvåårigt gymnasium till civilingenjörsexamen, se t.ex. (Sigrén *et al.*, 2005). Vi hänvisar, för den som är ytterligare intresserad av projektet, till a. a. där hela projektets idé och historik finns att tillgå, se även (Borglund, 2004) samt URL: www.battre.se.

Bakgrund till utvärderingsuppdraget

Den 3 februari 2005 samlades en grupp bestående av representanter för Västra Götalands Högskolor (Högskolan i Borås HB, Högskolan i Skövde HS och Högskolan Väst) samt en representant för NITUS (Nätverket för kommunala lärcentra) i Borås. Mötet var initierat av styrgruppen för Bättrekonceptet. Syftet med mötet var att överlämna ett utvärderingsuppdrag av Bättrekonceptets tre första och även avslutade kurser. Styrgruppen betonade att de hellre ”fångar upp fenomen” och får ”berättelser” i utvärderingen än bara en ”massa diagram”. Ur ett organisationsperspektiv skall kurserna enligt målbeskrivningen i styrdokumentet leda till följande:

- reella mätbara förbättringar i verksamheten som ett direkt resultat av kursen

- nätverksbildningar på både individ- och organisationsnivå med andra företag i regionen
- att skapa en gemensam plattform och ett gemensamt språk för de medarbetare som deltar, vilket ger en dynamik i utvecklingen av företaget
- en nyfikenhet på fortbildning i allmänhet och högskolestudier i synnerhet, vilket borde gynna en utveckling i företaget
- att företaget får en direktkontakt till högskolevärlden genom engagerade kursledare

Vad som bland annat framkom, som en bieffekt, när utvärderingsuppdraget var avslutat i juni 2005 (Sigrén et al., 2005), var att genomströmning, avhopp och rekommendationer inför framtiden diskuterades. Denna nämnda diskussion genererade i ytterligare ett utvärderingsuppdrag som överlämnades och hade explicit fokus mot specifikt variablerna genomströmning, avhopp samt rekommendationer.

Utvärderingsuppdraget

Den 13 september 2005 överlämnades ett utvärderingsuppdrag av projektledaren, för Bättrekonceptet, Peter Kammensjö till Centrum för lärande och undervisning, CLU vid HB. Som tidigare nämnts diskuterades vid detta möte hur genomströmningen på kurserna varit, avhoppsprobatiken och funderingar inför framtiden. Utvärderingsuppdraget bestod i att, genom en mindre utvärderingsinsats, erhålla såväl kvantitativa som kvalitativa resultat inom följande områden.

- att ta fram och redovisa statistik från samtliga genomförda Bättrekurser som vid detta tillfälle var tio stycken. Anm. sju kurser totalt varav tre hade körts en andra omgång¹
- en närmare analys av orsak till avhopp alternativt varför deltagarna inte fullföljt, delar av eller hela, examinationen
- rekommendationer till kursledare på Bättre-kurserna

Vid nämnda möte deltog även en student från Högskolan Väst som skriver en C-uppsats rörande Bättre-projektet (Palmqvist, 2005). C-uppsatsen kommer att vara ett komplement till föreliggande utvärderingsrapport och då specifikt i den del som avser rekommendationer inför framtiden.

¹ Det gavs en möjlighet, under utvärderingen, att ta med HT 2005 års kurser. Vi ansåg att det kunde ge rapporten en tydligare statistiskt redovisning och valde därför att ta denna möjlighet. Således redovisas empiri från totalt 12 genomförda Bättre-kurser.

Syfte

Syftet med utvärderingsuppdraget är: att redovisa statistik rörande helårsprestationer² i förhållande till helårsstudieplatser³; att analysera bakgrundsfaktorer för s.k. avhopp; att ge rekommendationer, för att öka genomströmningen, inför framtiden. Begreppet helårsprestation kan ses, mer informellt, som en ”ekonomisk genomströmning”.

Frågeställningar

- Hur ser examinationsfrekvensen ut på respektive kurs?
- Vilka argument ligger till grund för s.k. avhopp?
- En närmare analys av dessa avhopp. Kan designen av kurser, pedagogiskt och tekniskt, på något sätt bidra till färre avhopp?
- Finns det generella rekommendationer som kan ges till enskilda handledare eller kursteam för att öka genomströmningen och minimera avhopp?
- Hur ökar vi deltagarantalet på kurserna?

² HPR; helårsprestation - en student som presterar 40 poäng på ett år.

³ HST; helårsstudieplats - en student som registrerar sig för 40 poäng på ett år.

METOD

Datainsamling för utvärderingsuppdraget

Datainsamlingen för att genomföra utvärderingen har skett i ett flertal steg, där ett antal intervjuer genomförts såväl med handledare som med deltagare. Intervjuerna har skett genom semistrukturerade intervjuguider som underlag. Intervjuerna har tagit cirka 30 minuter, per respondent. Det har även utgått en enkät till de studenter som inte har tagit några poäng överhuvudtaget på kurserna.

Den kvantitativa delen av utvärderingen har skett med hjälp av registerutdrag från det studentadministrativa systemet (Ladok). Dessa registerutdrag har skett under september 2005 – januari 2006.

Inget specifikt urvalsinstrument har använts, av respondenter, utan en mer subjektiv bedömning har anammats. Dock har en tonvikt lagts vid några specifika kurser som har, i jämförelse med andra kurser, en lägre genomströmning.

GENOMSTRÖMNING

Vad säger graferna?

Den så kallade genomströmningen är något som ständigt kommer upp till diskussion, specifikt i avseende när vi talar om distansutbildning. Med begreppet menas antalet studenter som fullföljer en kurs eller en programutbildning inom, i detta fall, högskolesystemet. Vid ett flertal av landets lärosäten ges möjlighet till att examineras på färre poäng en kursens totala. Studenten har således en möjlighet att examineras på t.ex. delmoment i en kurs som kan ge allt från ett poäng och uppåt, dock inte ett examinationsbevis. I t.ex. Bättre-kurserna har delmoment examinerats på 1-4 högskolepoäng. Dessa måste således ha avklarats, för att kunna få ut en fullständig examen, där en sluttentamen ligger som grund till att erhålla samtliga fem poängen.

I ett sådant förfarande ökar lärosätena också sin genomströmning. Ser vi till riket i sin helhet⁴ har genomströmningen, inom distansutbildning, (koordinerat genom Myndigheten för Sveriges nätuniversitet)⁵ ökat från 50 procent – 2003 till 57 procent – 2004 (Nätuniversitetet, 2005) sid. 8-9, beräknat på helårsprestationer (HPR). Bättre-kursernas genomströmning, beräknad på medelvärde av samtliga 12 kursers HPR, ligger på drygt 71 procent och är betydligt högre än kurser inom nätuniversitetets försorg, figur 2 sid. 16. 69 HST kan räknas hem i dessa första 12 genomförda kurser inom Bättre-projektet.

Det kan tilläggas att ytterligare fyra Bättre-kurser pågått under HT 2005 men för dessa kurser är inte det statistiska underlaget färdigt och kan således ej redovisas. Dessa kurser är Bättre produktutveckling, Bättre TPM, Bättre logistik samt Bättre affärsdesign.

HST - Helårsstudieplats

En student som registrerar sig för 40 poäng under ett år.

HPR - Helårsprestation

En student som presterar 40 poäng under ett år.

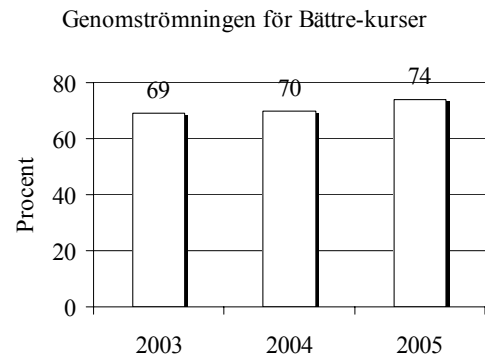
⁴ Avser kurser inom nätuniversitetet.

⁵ Myndigheten för Sveriges nätuniversitet har skiftat namn till Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning

Som framgår av graferna, i diagrammen som följer, står sig de flesta Bättre-kurser väl i en jämförelse med andra typer av distanskurser som redovisas i nätuniversitetets rapport (Nätuniversitetet, 2005) ang. nyckeltal 2002-2005. Det faktum att endast en av Bättre-kurserna redovisar en lägre genomströmning än nätuniversitetets genomsnittliga för 2004 bör tolkas som om att Bättrekonceptet är, ur ett genomströmningssperspektiv, lyckat.

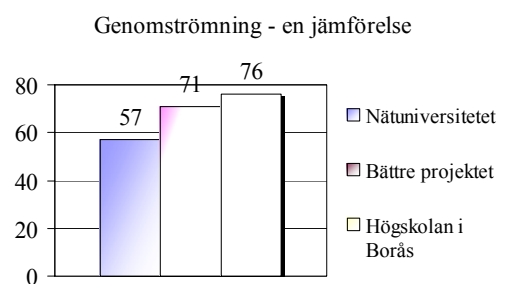
Ser vi till Högskolan i Borås, som redovisar en genomströmning för nätuniversitetskurser på 76 %, är HPR: en för Bättre-kurser i princip på en lika hög nivå (71 %).

Figur 1 visar hur genomströmningen varit från 2003-2005 inom Bättre-projektet. Inom nätuniversitetskurser var genomströmning 50 % - 2003 samt 57 % för 2004. Högskolan i Borås hade 2003 en genomströmning på 50 % samt för 2004 på 76 %. För 2005 finns för närvarande inga nationella resultat för lärosäten redovisade.

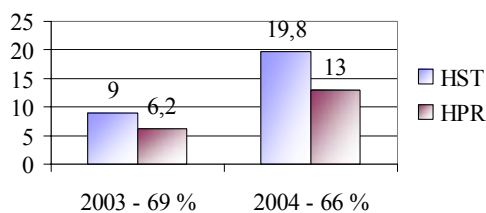
Figur 1 Visar HPR för Bättre-kurser (2003- VT 2005) – Andel i procent

Av 35 högskolor i landet redovisas Högskolan i Borås som nummer fem, beräknat på helårsprestationen (Nätuniversitetet a. a.). Frågan som då kan ställas är: vad är det som gjort Bättrekonceptet så lyckat? Vi skall återkomma till denna intressanta frågeställning senare i rapporten.

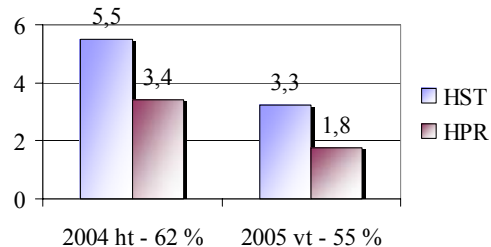
Figur 2 Visar HPR för Bättre-kurser (2003-2005) jämfört med nätuniversitetskurser (2004) samt HB (2004) – Andel i procent

Genomströmning för Bättre produktion
10 poäng

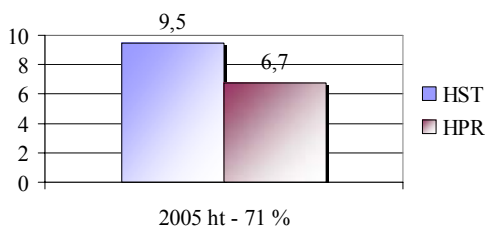
Figur 3 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre produktion (2003 och 2004) – Andel i hela tal och procent

Genomströmning för Bättre logistik

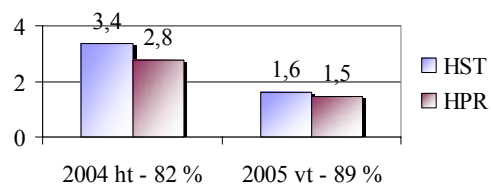
Figur 5 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre logistik (2004 HT och 2005 VT) – Andel i hela tal och procent

Genomströmning Bättre produktion, 5 poäng

Figur 4 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre produktion (2005 HT) – Andel i hela tal och procent

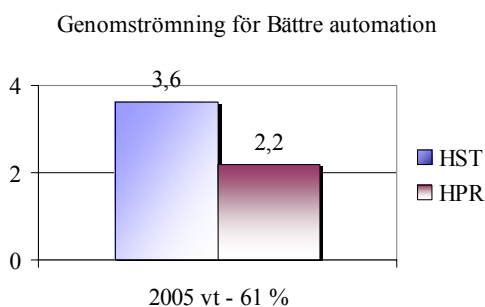
Genomströmning för Bättre produktutveckling

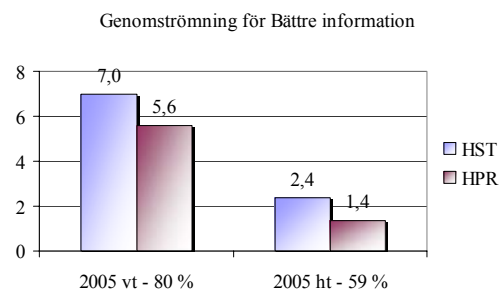
Figur 6 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre produktutveckling (2004 HT och 2005 VT) – Andel i hela tal och procent

Inom den svenska högskolan får lärosäten en del av studentpengen när studenten påbörjar sin programutbildning eller enstaka kurs och den avslutande ekonomiska ersättningen när studenten är examinerad på hela kursen.

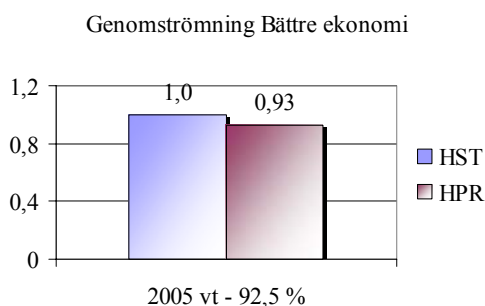
Inom distansutbildningen har detta varit och är ett problem, att studenterna inte gör den avslutande examinationen. Orsaker till detta kommer också att diskuteras längre fram i denna utvärderingsrapport.

Figur 7 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre automation (2005 VT) – Andel i hela tal och procent

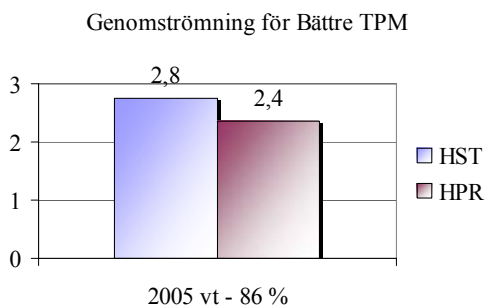

Figur 10 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre information (2005 VT och 2005 HT) – Andel i hela tal och procent

Figur 8 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre ekonomi (2005 VT) – Andel i hela tal och procent

Procentsatserna kan vara något missvisande, i någon enstaka graf, på grund av att värdena för HST-samt HPR: en är avrundade till en decimal.

Figur 9 Visar på förhållandet HST och HPR för Bättre TPM (2005 VT) – Andel i hela tal och procent

Kursernas struktur

Inom Bättre-projektet har fempoängskurser dominerat under i stort sett, de tre åren (inne på det fjärde) som projektet pågått. Den första pilotkursen var från start på tio poäng med delades upp från och med HT 2005 till två fempoängskurser. Här finns således en reell möjlighet att kunna jämföra en tiopoängs- med fempoängskurser, inom likadana kurser och kursinnehåll, och analysera HPR: en.

En frågeställning blir då om genomströmning blir högre genom kortare kurser och om detta resultat i så fall är signifikant. Ser vi till empirin så visar det sig att de två första kurserna i Bättre produktion, om tio poäng, har en genomsnittlig genomströmning på 68 %. De övriga kursers genomsnittliga genomströmning ligger på (74 %).

Vi har inte kunnat påvisa att specifikt denna kurs (Bättre produktion) har fått en signifikant högre

genomströmning, i och med att kursen numer är på fem poäng. En ökning på tre procentenheter kan dock påvisas. Det kan inte statistiskt säkerställas att denna ökning beror på annat än tillfälligheter. Däremot ser vi, totalt sett, att genomströmningen ökar med kortare kurser inom projektet.

Kursernas struktur har, övervägande, bestått av att delmoment har kunnat examineras. Det kan konstateras att det funnits allt från moduler/delmoment om en poäng upp till fyra poäng. På en av de 12 kurserna har endast examination om fem poäng kunnat utföras av deltagarna (Bättre automation).

Denna kurs blir således svårare att beräkna. Deltagarna, på nämnda kurs, har utfört likadana delmoment som andra deltagare, i andra kurser, gjort men till skillnad från dessa har de inte blivit examinerade med högskolepoäng på genomförda delmoment. Genomströmningen, beräknad på helårsprestationen har därför blivit markant lägre på denna kurs (14 %).

Ser vi dock till dessa s.k. delmoment som är genomförda av studenterna, så har denna kurs en genomströmning om 61 %. Vi har valt att använda den högre procentsatsen för att få en rättvisare jämförelse med övriga Bättrekurser. Vi har använt oss av ett utförligt underlag från handledaren på denna kurs där varje del-

moment, för respektive deltagare, noggrant redovisats.

Fördelning av deltagare på respektive kurs

Antalet deltagare på kurserna har varierat från åtta deltagare upp till ett 80-tal. Totalt på samtliga 12 redovisade kurser har deltagarantalet varit 435 varav 237 har examinerats på fullständig kurs samt 127 på 1-4 poäng. Det innebär att 84 % av deltagarna har examinerats på hel eller någon del av en kurs. 25 % av deltagarna har varit kvinnor. Det är framförallt de två Bättre informationskurserna som lyfter procentsatsen för kvinnor (78 %). I viss mån även kursen Bättre logistik VT 05 (50 %). I övriga kurser var kvinnorna starkt underrepresenterade, < 20 % .

Tabell 1 Visar registrerade studenter på respektive Bättre-kurs samt fördelningen kvinnor (K) och män (M) – Andel i antal

Kurs	Deltagare	K	M
Bättre produktion HT 03	36	3	33
Bättre produktion VT 04	79	5	74
Bättre produktion HT 05	76	12	64
Bättre logistik HT 04	44	9	35
Bättre logistik VT 05	26	13	13
Bättre produktutveckling HT 04	27	1	26
Bättre produktutveckling VT 05	13	3	10
Bättre automation VT 05	29	1	28
Bättre ekonomi VT 05	8	3	5
Bättre TPM VT 05	22	3	19
Bättre information VT 05	56	41	15
Bättre information HT 05	19	16	3
Totalt	435	110	325

SLUTSATSER & REKOMMENDATIONER

Allmänna lärdomar och slutsatser

Problembaserat lärande (PBL) har visat sin styrka som en ”verklighetsförankrad” metod för lärande (Björck, 2004; Egidius, 1999; Jolliffe *et al.*, 2001; Ryan, 2000). PBL överensstämmer även med den rådande synen på kunskap och inläring, såväl nationellt som i ett mer Europeiskt perspektiv. Medvetenheten kring de metodologiska frågorna i samband med planering av vuxenutbildning bör förstärkas. Bättre-kurserna utgör ett tydligt exempel där ett problembaserat lärande används, genom att kursdeltagarna arbetar med ett eller flera konkreta problem, hämtade ur deras vardag som då har visats sig ge en bra utdelning i form av lärande där användandet av denna nya kunskap genererat positiva resultat.

En av orsakerna att Bättre-kurserna lyckats så väl är att projektet har bestämt sig, redan från start, att anamma en relativt hård struktur i designen av kurserna. En del lärare har varit missnöjda med denna ”styrning” men det har visat sig att genomströmningen ändå har hållits på en hög nivå. De företagsledare som intervjuats anser också att strukturen varit bra. Det som projektet bör eftersträva är att nu finna en bra balans mellan denna nämnda ”struktur” och avsaknaden av dialogen i utbildningsplattformen (Saba & Twitchell, 1988; Sigrén, 2006). En annan bidragande orsak, till projektets framgång, är att projektledarna varit aktiva i sitt utövande. Till sist så handlar utbildning om ”business” och då måste vi vara ute på arenan och ”raga” kunder. Inom specifikt ”företagsanpassade utbildningsformer” finns en hel del aktörer på arenan som vi konkurrerar med. Vi måste helt enkelt vara Bättre.

Ekonomi

Ekonomiskt är det svårt att, utan externa medel, att genomföra kurser av detta slag och kan i sin förlängning påverka genomströmningen och avhopp. För en del av kurserna har det funnits medel från Europeiska unionens regionala utvecklingsfond, Västsvenskt Universitetssamarbete Teknik, Västra Götalandsregionen samt Campus Sjuhärad. Högskolorna har stått för en del av finansieringen t.ex. genom att ersättning tillhandahålls på ett traditionellt sätt genom ”studentpeng”.

Företagen bidrar med i första hand arbetstid, litteratur- och resekostnader. Kurserna vänder sig främst till små och medelstora företag (SMF) och for-

men för rekryteringen bör ses över. Det bör ligga i allas intresse att öka antalet studenter på kurserna. De ekonomiska ramarna är betydelsefulla i avseende på t.ex. helårsprestationer och att minimera avhopp. Hur mycket stödåtgärder kan ges osv?

Fler avhopp från distansutbildning?

Det faktum att kurserna gått på distans är inte orsaken till att en del avhopp eller s.k. ”drop-outs” generades. En av orsakerna med en del avhopp beror på, enligt deltagarna själva, tidspress och är egentligen inget nytt fenomen, se. t.ex. (Rumble, 1996; Simpson, 2000). Kursdeltagare följde kurserna vid sidan av sina ordinarie arbeten. Några har uttryckt sig att:

”det är svårt att koppla bort det ordinarie jobbet, när huvudet är fullt av jobbproblem, och engagera sig i kursen”.

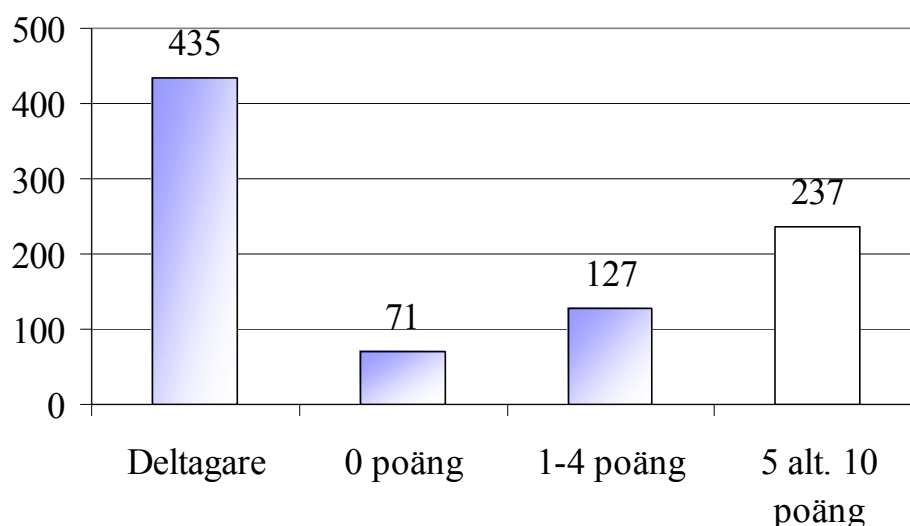
”detta var ett sätt att prova på hur det är att gå en utbildning och samtidigt som man jobbar på ett litet företag. Jag tror att väldigt många företagare är lite skrämde eller tycker att det tar lite för mycket tid”.

Det som är den största fördelen med Bättre-kurser, nämligen att det möjliggör en integrering med deltagarnas ”verklighet” blir samtidigt ett problem genom att denna ”verklighet” konkurrerar om tid och engagemang. Problemen bör lösas genom att kursdeltagarna ges möjlighet att utnyttja den tid kursen kräver på så sätt att arbetsgivaren avsätter tillräckligt med tid till studier.

Det framgår av figur 11, sid. 23 att 71 av totalt 435 deltagare (16 %) har valt att inte ta några poäng på kurserna. Det kan tolkas som om att dessa studenter hoppat av utbildningen. Vi vet inte om studenter hoppat av efter en delkurs, två delkurser eller om studenterna stannat kvar utan att examineras osv. Vad vi kan se, genom uppföljning är om studenterna inte tagit någon poäng överhuvudtaget eller ett fåtal poäng. Vi har dessutom sänt ut en enkät till dessa 71 deltagare men inte erhållit någon respons från dessa utom i något enskilda fall. En av dessa 12 kurser som här undersöks har endast haft möjligheten till examinering på fem poäng. Nämda kurs har även den lägsta genomströmningen (14 %) räknat på antalet som examinerats. Vi ser dock, i denna kurs, att det endast är fyra studenter som inte gjort något delmoment överhuvudtaget. Vi konstaterade tidigare att 61 % har ”delexaminerats” i denna kurs. I en artikel rörande kurser inom Bättre-projektet diskuterar Sigrén, (Sigrén, 2006) begreppet avhopp eller ej.

”In the first ten 5 credits courses, as have been finished, the dropout frequency approximately is 15 percent calculated to all given credits. 15 % can apprehend as a high dropout frequency but we should be consciousness that Sweden has free education for the citizens in both systems (distance and campus education). A major problem with dropout discussions is: if the participant has dropout or not?” (Sigrén a. a.)

En förklaring till den relativt ”låga” examinationsgraden, räknat på samtliga kurspoäng (55 %), kan vara att deltagarna i de flesta Bättre-kurserna endast har en gymnasieutbildning i botten. Det faktum att många deltagare endast har en gymnasial utbildning och inte någon erfarenhet från universitetsstudier kan bidra till fler avhopp. En del ”ovana” studenter har inte riktigt klart för sig hur mycket tid som måste läggas, och även arbetsgivare bör inkluderas i diskussionen, på studierna. Tiden är en annan faktor som är avgörande. Här har arbetsgivaren ett stort ansvar att tillföra tillräckligt med tid för studierna t.ex. att den dagen i veckan som gruppen träffas, ”telebild-dagen”, avsätts för studier (20 %).

Figur 11 Visar på examinationsresultat från de tio genomförda Bättre-kurserna – Andel i antal

I en tidigare studie framkom det att flera av deltagarna inte var intresserade av poängen. Deltagarna hade inte tillräckligt med tid avsatt för studierna etc. (Sigrén et al., 2005). Naturligtvis finns ett flertal aspekter på att helårsprestationen (HPR) inte var ännu högre på Bättre-kurserna. Räknat på helårsprestationen så har dock Bättrekonceptets kurser en god genomströmning i jämförelse med t.ex. kurser inom nätuniversitetet. En närmare granskning visar att Bättre-kurser faktiskt ligger i toppskiktet angående helårsprestationen. Det framgår dock att helårsprestationen, på respektive

kurs, är något ojämn. Från 60 % upp till dryga 92 %. I figur 11 framgår även hur examinationsfrekvensen, 1-4 poäng (30 %) varit.

Hemmaorganisationens stöd

Den distansstuderande behöver ett stöd från den organisation där hon/han hör hemma. Arbetsgivare som låter sina anställda studera på distans bör också inse att distansstudier tar tid och kraft (Collis & Moonen, 2001). De studerande behöver också känna ett stöd från ledningen för att kunna pröva sina nyvunna kunskaper.

”Huruvida man får gehör för sina idéer är svårt att uttala sig om, men för egen del har man lärt sig tänka annorlunda. Men för att få genomslag för nya idéer måste de komma uppifrån”.

Det har även visat sig i ett flertal studier att den viktigaste aspekten för distansstudenter är bra feedback från den egna familjen (Asbee & Simpson, 1998). De flesta deltagarna på Bättre-kurser tillhör också kategorin ”har familj”. Tekniska resurser och tekniskt stöd måste också finnas tillgängliga t.ex. genom samarbete med kommunens lärcentrum, som också sker i Bättre-kurser, men också genom arbetsgivarens försorg. Det bör nog poängteras att arbetsgivaren har ett stort ansvar för att kursen fullföljs.

Flexiblare styrsystem

Kursernas struktur kräver att teknik, pedagogik och organisation betraktas som en helhet och därmed bör samordnas på ett effektivt sätt.

”Kursen ledde till kompetensutveckling, men man kan inte säga något rent konkret, utan endast att man ser på saker på ett annat sätt”.

Kompetensen inom dessa områden behöver inte alltid finnas inom den egna organisationen utan man bör även söka sig till externa kompetenskällor och skapa samverkande nätverk, se. t.ex. (Gustavsen & Hofmaier, 1997; Johansson, 1996; Nilsson *et al.*, 2004; Rendahl, 1995). För att distansutbildning, inom ramen för Bättre-kurser, skall kunna bedrivas smidigt inom nuvarande universitetssystem krävs flexibla styrsystem. Detta gäller speciellt om undervisningen riktas mot yrkesverksamma och där företag är involverade.

Kommentarer från deltagare

Nedan följer kommentarer, från deltagare, samt förslag för att få deltagare att stanna kvar i kurserna samt att också ta ut en fullständig examination och inte ”bara” enstaka poäng.

”Om det hade varit fler deltagare från samma företag hade man antagligen kommit längre med den företagsanpassade uppgiften som gjordes i kursen. ”Det hade varit lättare om man haft någon att diskutera och bolla idéer med och företaget hade fått ut mer av kursen”.

” Ju mer specialinriktat företaget är desto viktigare är det att vara fler från samma företag. För att få ut mer av kursen borde man inom företaget ha något gemensamt projekt på gång som man kunde jobba med tillsammans”.

”Själva mixen av folk på kursen gör att det finns enormt mycket erfarenhet. Det är väl nästan det som är största fördelen. Man hade alltid nån att fråga i vilket ämne som helst”.

Enligt utsagorna bör det vara bättre med fler deltagare från ett företag än endast enstaka. Därigenom ökas det sociala engagemanget i gruppen. Deltagarna kommer troligen att känna att de har utvecklats genom att gå kursen och tillhöra en grupp som strävar mot samma mål. Gärna ett gemensamt projekt som ett ”[del] mål” för kursen.

En jämnare fördelning av kvinnor och män bör eftersträvas. Detta bör diskuteras mer ingående mellan utbildningsanordnare (lärcentrum, företag och högskolan). Erfarenheten har visat att en mer jämn könsfördelning ger en livligare diskussion i gruppen.

”Kontaktnätet med övriga var nästan obefintlig. Jag hade endast kontakt med dem som läste på samma lärcentrum. Hela gruppen träffades endast en gång. Detta är en nackdel med distans”.

”Jag tror att det finns möjlighet att genom att gå denna och liknande kurser kunna knyta kontakter inom kommunen. Men det behövs en samordnare på plats. I vårt fall visade personen på vårt lärcentrum endast lokalerna och sedan fick vi klara oss själva”.

Deltagaren skall på ett smidigt sätt kunna ta sig in till ett lärcentrum för att följa kursen samt att det bör finnas möjlighet att på sitt ordinarie arbete kunna ta del av kursmaterial.

Flexibel studietakt

Ett fåtal av landets lärosäten har möjlighet till en flexibel studietakt. De vanligaste formerna för distansstudier är halvfart (50 %) samt kvartsfart (25 %). Ett möjligt scenario är att kurser av detta slag som ”Bättre” representerar har möjlighet till en högre flexibilitet vid kursstart och även en viss flexibilitet i examinationsformer.

Inom distansutbildningen är de studerande betydligt äldre än studenter som bedriver en traditionell campusutbildning. För att exemplifiera detta påstående så är cirka 20 % äldre än 34 år inom campusutbildningen (Nätuniversitetet, 2005). Inom distansutbildningen tillhör mer än 50 % nämnda åldersgrupp. Detta innebär också att andelen av studenterna inom distansutbildningen har familj, barn samt ett helt annat ekonomiskt ansvar än den vanliga ”campusstudenten”. Detta får till följd att en stor del av distansstudenterna förvärvsarbetar och därmed blir tidsfaktorn avgörande för hur lyckosam studenten blir i sina studier (Asbee & Simpson, 1998).

Denna grupp av studenter som tillhör Bättrekonceptet utgör inget undantag. Inom gruppen förvärvsarbetar, i princip, samtliga. De flesta har familj, barn, ekonomisk ansvar och inte minst brist på tid. Specifikt denna tidsbrist har visat sig i ett flertal studier vara helt avgörande vid distansutbildning och samtidigt förvärvsarbetande (A. Morgan, 1993; C. Morgan & O'Reilly, 1999). En avgörande aspekt är således, att i denna typ av utbildningsform som Bättre-kurser representerar, att arbetsgivaren skjuter till tillräckligt med tid för studierna så att hela kursen kan genomföras och inte endast en del av den.

Teknik – pedagogik – kvalitet

Ju längre tid som flyter i funderingar rörande denna typ av distansutbildning, desto klarare har det blivit att teknik och pedagogik går hand i hand och ofta flätas samman i en slags smältdegel. Detta kan göra det svårt att utesluta att prata om pedagogiken på kurserna, eftersom det handlar om hur kursledaren använder tekniken och därmed påverkar kursdeltagarnas sätt att i sin tur använda tekniken. Det är därför som det ibland har dykt upp en del pedagogiskt inriktade inslag som är viktiga för helheten i avseenden på specifikt teknikens användande och för vad som kan göras för att använda den bättre. Det finns en hel del internationell forskning kring ämnet att tillgå, t.ex. (Berge, 1995; Bonk *et al.*, 2001; Moore & Koble, 1995; Stephenson, 2001).

Tar vi ett steg ytterligare kan ett likhetstecken sättas mellan kvalitet och pedagogik. Dessa två begrepp känns i vart fall ligga nära varandra. Inom Bättre-kurserna upplevde en stor del av deltagarna att det fanns brister i planering, vilket kan betyda att pedagogiken inte har anpassats till den teknik som har använts för kurserna. Alltså bör pedagogik ”justeras” något för att kursen skall fungera fullt ut. I de flesta kurserna tyckte deltagarna att till exempel telebildtekniken fungerade, ordet som nämndes var det faktum, dåligt vilket faktiskt kan vara ett tecken på att kursen helt enkelt inte har planerats tillräckligt. Samtidigt skall vi vara medvetna om att det ofta är telebildtekniken som får kritik, när det egentligen är i *förberedelserna* som problemet ligger, se t.ex. (Borglund, 2004; Sigrén et al., 2005).

Planering och förslag till åtgärder

Att undervisa vuxna, som går på kurs, och som samtidigt arbetar heltid, eller driver företag, är en utmaning. Det ställer högre krav på att kursen är planerad, att den ger den kunskap som efterfrågats och/eller sagts i kursbeskrivningen, att hela konceptet lyser igenom med effektivitet och lyhördhet. Det var just avsaknaden av effektivitet som påpekades av några deltagare. De tyckte att uppgifter inte kom ut i tid och att detta påverkade möjligheten att följa kursen på ett bra sätt.

Därför bör mer respekt visas för kursdeltagarna och den tid som de trots allt lägger ner, genom att se till att planera och göra allt som måste utföras inför kursstarten. I Bättre-kurserna innebär det att planera kurserna så att allt material ligger ute i tid, att kursledarna vet exakt hur telebildutrustningen fungerar och att material kommer ut till lärcentren i god tid. En del av deltagare är på resande fot, och det innebär sannolikt mer planering från deras sida än för den traditionella ”campusstudenten”. Viktigt är att se till att det finns klara instruktioner för hur allt skall gå till, vad som förväntas av deltagaren, redan inför det första kurstillfället.

Problemet med brist på planering uppstod även för många när de inte fick sina DVD-skivor i tid. För de som inte kunde se de streamade föreläsningarna av någon orsak, kunde denna försening göra att de inte hann se det som var viktigt inför träffen. Återigen en orsak till att se över rutinerna för att ha detta klart i tid och att se till att deltagarna får ut dem i god tid. Vi tror dock att en del av problemen försvinner när kurserna körs i en andra omgång eftersom materialet återanvänds.

Det framkom även att en del av kursdeltagarna hade problem med att få snabb respons på mailfrågor. Ett liknande problem som ovan, fast formen är en annan. Vi vet genom tidigare forskning att svarstiden är en avgörande

faktor för goda studieresultat (Gisselberg, 2002; Race, 1998). Återigen, det gäller att ha rutiner som fastställer hur dessa frågor skall hanteras. Handle-darna bör bli bättre när de kört flera kurser. Detta resonemang visar sig dock inte vara fallet när vi lyssnar på utsagor. Vi ser snarare ett slags ”sta-tus que” med en något negativ touch. Med andra ord verkar det som att handledarna inte bli ”Bättre” när de kört kursen en andra gång. Här avses i första hand det tekniska innehållet i kursen. Ytterligare utbildning av hand-ledarna behövs.

Ansvar

Men det är naturligtvis inte bara kursutvecklare och kursansvariga som har ansvar för att kursen skall fungera på bästa sätt. Även deltagarna har ett stort ansvar när det gäller att använda de redskap som finns till hands. En plattform som WebCT står och faller med att deltagarna är aktiva, att det sker en interaktion som alla uppfattar som värdefull och givande. Om inte denna aktivitet finns blir plattformen endast ett sätt att distribuera material och då kan vi ju lika gärna använda e-post. Om inte kursdeltagaren är aktiv, eller känner sig omotiverad, finns det alltid en risk att det blir kursens kva-litet och/eller kursledarens kompetens som kritiseras, istället för att fokuse-ra på kursdeltagarens eget ansvar för sin inläring.

Teknikgenomgång

Erfarenhetsmässigt vet vi att den upplevda kompetensen bland kursdeltaga-re inte alltid stämmer med vad de egentligen kan. Finns inte en medveten-het om detta, kan det föra med sig konsekvenser som t.ex. att kursledaren tar för givet att kursdeltagarna har angett sin påstådda kompetens. Att i ef-terhand, tala om inför alla orter via telebild att ”jag” inte förstår hur tekni-ken fungerar är nog ändå att begära för mycket. Därför bör en teknik-genomgång erbjudas, vare sig det behövs eller inte. Den kan vara frivillig, men bör ändå erbjudas alla som deltar (handledare och deltagare) se. t.ex. (Bates, 1995; Evans & Open University. Institute of Educational Technolo-gy, 1994).

Studiehandledning

Efter vad vi har förstått så har inte någon studiehandledning använts, som i vart fall täcker hela kursen och allt vad kursdeltagarna kan tänkas behöva. En sådan är en viktig och naturlig ingrediens kurser som dessa. Om kursen kommer att bli lyckade eller inte finns det minst två anledningar till. [1] att

det är distansdeltagare som är målgruppen innebär att de inte har samma möjlighet att ställa frågor och få respons på situationer som traditionella kursdeltagare som träffas regelbundet har. [2] att det är företag som är kunden innebär att många av kursdeltagarna har en framträdande ställning på företaget. De är vana vid att vara pådrivande och effektiva samt att allt är planerat (struktur), oftast in i minsta detalj. Finns då inte denna struktur skapas ett irritationsmoment.

Med en studiehandledning finns även en chans att marknadsföra kursen och locka deltagarna att engagera sig mer. Här får kursdeltagaren svar på alla frågor och de känner sig tryggare när de vet vad som förväntas, hur genomförandet ska ske samt varför. Studiehandledningen bör vara webbaserad (alltså finnas på nätet). Det gör det lättare att uppdatera denna kontinuerligt.

Ett sätt att hålla motivationen uppe hos kursdeltagare är att redan från början dela ut en studiehandledning som är detaljerad och som täcker hela kursen. Nedan följer förslag på vad en sådan studiehandledning kan/bör innehålla, se även, www.hb.se/clu/publ.htm.

- Skriv om syftet med studiehandledningen – att den är den sammanhållande länken i kursen och skall till stor del fungera som ”handledare”
 - där kommer deltagaren att få anvisningar, tips, förklaringar, kommentarer, frågor, uppgifter, återkoppling osv.
 - studiehandledningen skall fungera som utgångspunkt för studierna
- Berätta om inlämningsuppgifter, tentamen och om vad som förväntas för att slutresultatet ska bli bra
 - eftersom deltagarna kanske inte har suttit på skolbänken (under lång tid), kan det kännas ganska konstigt för dem att ta till sig en metod som kursledaren själv kan utan och innan
 - berätta även vart och hur inlämningsuppgifter skall lämnas in
- Redogör för syftet med telebilsändningarna, de streamade föreläsningarna och hur dessa tekniker fungerar i realiteten

Diskussionsforum

Diskussionsforum är en metod för inläring som är underskattad. Det har visat sig vara värdefullt att få respons från andra kursdeltagarna. Även om konsekvenserna av denna typ av inlärningsmetodik kanske inte märks direkt, händer det ofta att återkoppling sker till en diskussion som har förts tidigare.

Dessvärre var det inte många som har använt sig av diskussionsforumet i Bättre-kurserna. Eftersom det heller inte fanns någon diskussion runt det, fanns det troligen inte heller någon kunskap om hur detta sätt att kommunicera kan tillföra värden i form av både ökad kunskap, ett "nätverkande" samt erfarenhetsutbyte (Gustavsen *et al.*, 1997; Johannisson, 1996). Detta kan i sin tur leda till en holistisk upplevelse av inläringen. Det verkar som att diskussionsforumet oftast har använts, i WebCT, mer som en anslags-tavla, där handledaren har gett respons på inlämningsuppgifter och där kursdeltagarna har ställt enklare frågor som rör kursen. Varken handledare eller kursdeltagare har fört några direkta diskussioner.

Det som har satt stopp för att använda forumet på lämpligt sätt kan ha varit flera. En är att kursledaren inte själv har haft kunskaper om hur ett diskussionsforum kan fungera. Eller så har kursledningen inte ansett att det är ett tillräckligt bra verktyg att använda. En annan anledning kan vara att företagen inte tycker att det finns tid över för att "hålla på med sånt".

Att på detta sätt öppna sig för kunskaper inom andra områden är något som är viktigt för deltagarna i Bättre-kurserna. Inte bara en fördjupad inläring under tiden som kursen pågår, utan även att företagen efter kursens slut är öppna för att leta upp gemenskaper på nätet som stärker yrkesrollen, vilken bransch det än är. Ytterligare möjligheter öppnar sig när man plötsligt får tillgång till andras kunskaper och råd. I dag finns det diskussionsgrupper för i stort sett vartenda ämne eller yrke. Som företagare finns det även stora möjligheter till nya affärskontakter som man annars inte hade fått tillgång till.

En nackdel med diskussioner på nätet, skulle kunna vara att det krävs ett visst självförtroende för att dela med sig av sina funderingar. Det kan finnas en rädsla för vad andra skall tycka och det kanske känns som att man inte är tillräckligt intressant eller att det finns en rädsla att få kritik för det som man har skrivit eller för att ingen skall svara alls och vad det innebär för självförtroendet. Samtidigt kan det vara så att skrivandet och reflekterandet leder till att idéer kommer fram som inte hade dykt upp annars.

Deltagarens lärande

Lärande sker även bland dem som bara läser inläggen s.k. "lurkers". Deltagarna begränsas inte av att behöva delta samtidigt. Men det kan även vara en nackdel om man inte känner sig trygg i gruppen eller litar på tekniken. En annan fördel med ett diskussionsforum är att deltagare ges tid till att reflektera över vad som har skrivits och vad man själv kan tänkas att skriva.

Genom att läsa andras inlägg gör att vi tänker, reflekterar och drar egna slutsatser vilket också naturligtvis stimulerar till inläring. Vi lär oss även att göra saker på andra sätt än innan och ”kanske” även att se sitt egen yrkesroll från ett annat perspektiv.

Kursledarens roll i diskussionerna

Kursledarens roll i ett discussionsforum är en viktig aspekt. Denne bör vara en allkonstnär och kanske ha kunskaper och insikter som handledare för traditionella kurser inte har se t.ex. (Berge, 1995; Sigrén, 2006). Det är helt upp till kursledaren att styra upp aktiviteten på diskussionerna utan att det blir varken för lite eller för mycket av egen ”involvering”. Att vara en effektiv handledare för distansstudier kräver kunskap och insikt om ”länkning” mellan personer, idéer och koncept. Handledaren skall vara flexibel, tålmodig samt guida konversationen, men inte dominera den (Bonk et al., 2001).

Det är oftast första meddelandet i en diskussion som ”sätter tonen”, deltagare bjuds in till att presentera sig själva och att svara på den inledande frågan. Detta är en rättfram process och samtidigt viktigt att få rätt balans mellan introduktion och akademisk input. Det är även värdefullt att göra en kort introduktion om sig själv, som kursledare, när man ber deltagarna att göra likadant. För att hålla motivationen, till att föra diskussionerna på nätet uppe, måste handledaren vara alert på de latenta bidrag till diskussionen som finns i vart fall i några av dessa meddelanden.

Den relevanta tekniken kallas för ”weaving”, en svår uppgift som innebär att handledaren bollar med ett antal bidrag från deltagares inlägg till ett inlägg som leder diskussionen vidare. På detta sätt erbjuder detta elektroniska medium en möjlighet att följa upp deltagarnas bidrag och bygga upp deras förtroende genom att utveckla deras idéer. Deltagare gör bra ifrån sig när de blir uppmuntrade att dela med sig av det som de har lärt sig med gruppen. Naturligtvis kan diskussionen utvecklas på ett oväntat sätt och det är det som gör det så attraktivt. Det vilar dock på handledaren att knyta an till den ”röda tråden” så att inte diskussionen försvinner ut i intet.

När diskussionerna har inletts i en kurs, bör allt som har med planering och utläggning av material vara avklarade och fokus bör från och med nu ligga på kommunikation och av hur deltagarnas inläring sker under diskussionernas gång.

Kursledaren har här ett stort ansvar för att diskussionen ligger på rätt nivå. Det gäller att hon eller han inte lägger sig i för mycket och inte heller för

lite. Som kursledare i en Bättre-kurs gäller det även att ha i åtanke att det oftast är företaget som är målgruppen. Det är viktigt att förbereda dem på detta sätt att studera och att även uppmuntra dem till att fortsätta med diskussioner även efter det att kursen är över. Det kanske vore bra om information diskussionsgrupper som finns inom deltagarnas eget yrkesområde läggs ut, annars är det nog lätt att motivationen tryter och kursdeltagarna tar inte tag i det efteråt, eftersom de inte riktigt vet hur de skall gå tillväga.

Men det är inte alltid att ”resultatet” i forumet blir lyckat. Det beror faktiskt även på vilka deltagare som finns med. Har man otur kan det finnas deltagare som inte ger någonting, men om deltagarna är normalt intresserade ligger det på handledaren att veta när de skall gå in i diskussion. Om diskussionerna inte håller den röda tråden, är det återigen handledaren som på ett lämpligt sätt måste ta tillbaka fokus. Om det finns deltagare som inte deltar aktivt ligger det på handledaren att entusiasmera till ett deltagande som kan kännas bra för deltagaren. Att använda sig av deltagarnas svar för att leda diskussionerna framåt med nya inlägg är också en handledares uppgift.

Diskussionsforum i näringslivet

Det viktigaste för att hålla diskussionsforum levande är alltså att handledaren eller kursledaren är aktiv på rätt sätt. Ett annat sätt att hålla intresset vid liv och att tillföra ännu mer värde för deltagarna, skulle kunna vara att bjuda in experter inom områden, som det även görs i vissa av kurserna, som knyter an till ämnet. Denna expert skulle då kunna vara tillgänglig via ett speciellt forum, där frågorna läggs ut och görs tillgängliga för alla. Även en chatt, i realtid, kan ligga i direkt anknäytning till en sådan föreläsning. På detta sätt kan även de som i vanliga fall tycker att det är obehagligt att ställa frågor inför en grupp när en expert är på besök, komma till tals på ett bekvämt sätt

Om företagen får en ordentlig introduktion i hur diskussioner på nätet utförs, kan detta även ligga till grund för företagen att sedan på egen hand ta initiativ till att starta egna gemenskaper (s.k. Open Learning Communities; OLC) på nätet, se t.ex., (Heide, 2002; Wenger, 1998). På så vis kan företagen få hjälp med att utveckla sina företag och att känna delaktighet och både få och ge kraft till utveckling.

Förslag till åtgärder för diskussionsforum

Det är viktigt att det finns en handledare eller någon kunnig person inom området, som tar tag i diskussionen och är ”lagom” aktiv, en s.k. moderator (Salmon, 2001).

- Inled det hela med en inledande genomgång i seminarieform, om vad ett diskussionsforum är, vad det används till och vad det kan leda till för den enskilde
 - mycket viktigt är att även tala om fördelarna med ett sådant arrangemang
- Deltagaren skriver när han eller hon vill eftersom tid och rum inte är avgörande
- Goda idéer utbyts, det minskar eventuell isolering, om man kommer från ett mindre företag och man lär sig förstå att andra delar samma erfarenheter och bekymmer
 - det kan ge både emotionellt och professionellt stöd
- Inbjudna experter kan ge råd som deltagaren inte hade fått annars
- Deltagaren lär sig att tänka kritiskt, se problem från en annan synvinkel, löser problem, ökar förmågan att lära från andra, utvecklar sin intellektuella förmåga och sin kompetens, skapar en djupare mening till sitt yrke
- Problemlösandet gör att deltagaren lär sig att knyta an till det hon eller han läser i förhållande till sin egen vardag
- Deltagaren lär sig att vara rak, koncis
- Gör en manual till WebCT med ett speciellt avsnitt om hur diskussionsforum fungerar och vad de kan leda till i fråga om de positiva effekterna av det
- Ett obligatoriskt inslag med ett eller två inlägg per vecka bör finnas, där man anmodas att delge sina egna tankar och erfarenheter i ämnet som är aktuellt för veckan
 - troligtvis finns det en stor erfarenhet från alla deltagare i dessa företag som kan bistå med information utan att de känner att de utelämnar varken sig själva eller företaget för mycket
- Rekommendera att inloggning sker en gång om dagen för att hålla sig uppdaterad på inläggen (möjlighet till att nya inlägg flaggas med ett e-postmeddelande automatiskt vore önskvärt)
 - handledaren behöver dock inte svara med en gång för att denne har läst ett inlägg
 - även inläggen ger inläring i sig. Det är inte alltid som inläring sker just när handledaren svarar

- att vara lagom innebär att i början vara ganska aktiv som handledare men att denne så småningom intar en mer avvaktande roll och griper in när takten avtar
 - handledaren måste även vara uppmärksam på om någon inte hänger med och verkar ha det extra svårt
 - dessutom måste man dämpa dem som är alltför ”pratsamma” och se till att det finns en struktur i diskussionen
- Det kan också vara önskvärt att på ”telebilddagens” förmiddag ha en gruppdiskussion via forumet där frågeställningarna och veckans föreläsning diskuteras inför eftermiddagsträffen på lärcentret.

Telebildtekniken

En del kursdeltagare klagade på telebildtekniken – att den fungerade dåligt. Eftersom denna teknik inte har använts för rena föreläsningar, vilket i detta fall kanske var bra, kom det även fram funderingar över varför telebilden användes överhuvudtaget. ”Slöseri med tid och att man lika gärna skulle ha kunnat köra denna stund över nätet på ett eller annat sätt” är exempel på utsagor från deltagare.

Oftast tar det en liten stund innan kontakt har upprättats med alla orter, och denna procedur tar tid och känns onödig för de deltagare som inte eftersöks av kursledaren och får sitta och vänta. Efter att ha checkat av att alla är på plats tar kursledaren upp om det är något speciellt, går igenom frågor och veckans övningar och sen kopplar man ner. Detta tar ungefär 30 minuter.

Efter denna inledning samlas man i grupper på respektive lärcentrum och går igenom uppgifterna, vilket brukar vara mycket positivt och ger mycket till deltagarna. Under tiden som grupparbetet pågår ansluts ett lärcentrum i taget via telebilden. En del problem har funnits med ofrivillig nedkoppling osv. Vi har dock konstaterat, i en av kurserna, att när det finns en tekniker involverad blir problemen betydligt mindre. Oftast vet inte kursdeltagarna att det är problem eftersom teknikern löser det mesta.

Först av allt borde kursledaren kontakta kursdeltagarna innan det första kurstillfället, t.ex. via brev, där det förklaras vad som kommer att hända. Sedan är det bra att ha med lite personlig information om den som skall leda telebilsändningen.

Det är viktigt att instruktioner som kursledaren ger är noggrant utformade, till hur telebildtekniken fungerar, innan själva kursen startar. Ett förslag skulle kunna vara att spela in sådana instruktioner på video och skicka ut i

förväg eller streama ut. Det är även viktigt att få återkoppling från kursdeltagarna i anslutning till kurstillfället om hur det kändes att uppleva telebildstillfället. Det är bra om kursledarna besöker lärcentren åtminstone en gång per termin och eventuellt undervisar därifrån om det är möjligt. Bättrekurserna gör, i viss mån, detta redan (besöker lärcentren) och det har med all sannolikhet lett till en bättre genomströmning på kurserna.

Traditionellt vs distans

Det finns tre viktiga punkter när det gäller att översätta en kurs som har fungerat bra i en traditionell undervisningssituation till att bli en distanskurs med hjälp av telebild. Det första är att se över informationskvaliteten som skiljer sig något jämfört med ett traditionellt upplägg. Designteamet måste tänka i nya banor och anpassa materialet till den nya situationen. Det är viktigt att tänka på att det tar tid och kraft till planeringen (Daniel, 1996). Det är svårt att gå genvägar för att uppnå ett bra resultat t.ex. att inte avsätta tillräckligt med tid. Kvaliteten på distanskurser är avhängig på att kursledaren har avsatt tillräckligt med tid redan innan kursen startar (Bowden & Marton, 1998; Race, 1994).

Om förberedelserna inte har varit tillräckliga har det oftast blivit telebildtekniken som har fått stå för det ”kausala” när det egentligen handlar om planering och anpassning. Det som bör göras är att utveckla och implementera ett system som gör att deltagarna kan arbeta tillsammans i grupper, att utveckla förmågan till kritiskt tänkande, att praktisera komplicerad problemlösning, att deltagarna utvecklas till att bli självgående i ett livslångt lärande och att lära sig hantera effektiva kommunikationsvägar (Dillemans, 1998; Söderlund, 2000).

Viktigt med utbildning i tekniken

Det kanske inte är tekniken det beror på när det blir ”fel” utan på bristfälliga instruktioner som då i sin tur har försvårat hanteringen av tekniken. Något lärcentrum hade en tekniker tillgänglig de första gångerna för att sedan släppa deltagarna på egen hand. När sedan problem uppstod fanns det ingen att vända sig till. Att teknik och pedagogik blandas ihop är uppenbart här. Om kursledarna varit helt säkra på tekniken, hade inte heller deltagarna upplevt en frustration vid dessa tillfällen. En annan anledning till att tekniken kanske inte uppskattas, är att kursledaren inte har den speciella pedagogiska förmåga som krävs för att det skall bli riktigt bra. En handledare som länge har undervisat på traditionellt sätt kanske upplever distansutbildning som svårt och besvärligt. Detta syns genast och får till följd att

även kursdeltagarna blir osäkra. Även kursdeltagarna kan känna att det är otrevligt att sitta och synas i bild och säger kanske inte så mycket av rädsla för att uppfattas på fel sätt och så vidare. Välj med andra ord handledare med största omsorg. Kursdeltagare väljer vi inte själva. Den ena faktorn går alltså att påverka.

Effektiv användning

Faktum kvarstår emellertid att det ändå är uppkopplingsförfarandet som troligtvis har skapat störst irritation när det gäller telebildtekniken. Det var här som flera deltagare kände att de slösade bort tiden och när inte deltagare ute på lärcentren får den assistans som behövs, när det inte fungerar (vilket var ofta), skapar det frustration.

Förslag till åtgärder för telebildtekniken

Telebilsändningar är en teknik som kommer att finnas kvar, men som behöver anpassas i avseende på bl.a. följande.

Kursdeltagare måste få känna sig synlig, även som åskådare, om de nu råkar sitta i samma rum som den som leder sändningen (handledaren). Några har upplevt att deras handledare inte ”sett” kursdeltagarna som funnits på campus - vid samma bord som handledaren - som då legat ute i sändning. Handledarna måste dessutom se till så att deltagaren verkligen känner sig sedd. Ett exempel är att några deltagare som satt i samma rum som handledaren menade på att det ”kändes konstigt när vi blev behandlad som om vi inte var där”, eftersom fokus hos handledaren låg på de andra lärcentren.

Kunskap och support kring själva tekniken måste finnas, både hos den som befinner sig bakom lärarkameran och ute på lärcentren. Det får inte vara så att handledaren kommer lagom till sändningsstart, som faktiskt har skett, sätter sig och frågar om det är någon av deltagarna som ”kan” tekniken. När ingen kan och problemen har fortsatt ett tag, tillkallas en kollega, tekniker eller vaktmästare. Detta har naturligtvis även med kursledarens inställning till tekniken att göra men ett faktum är att det fortfarande förekommer. Det är slöseri med tid och respektlöst mot kursdeltagarna.

Telebildtekniken passar bäst för en envägskommunikation, åtminstone i undervisningssammanhang med mycket folk på olika orter. Tvåvägskommunikation fungerar bra om det bara är några få personer inkopplade. Intar vi ett framtidsperspektiv så finns det möjligheter att använda RSS-tekniken (Rich Site Summary) för att deltagarna skall kunna ”tanka” ner föreläs-

ningarna till sina Mp3-spelare så småningom såväl enbart ljud som bild och ljud.

Streamade föreläsningar

Att föreläsningarna låg ute på WebCT var ett bra initiativ. Deltagaren blir på så sätt inte bunden av att se föreläsningen vid en viss tid, eller att behöva åka någonstans för att se föreläsningen. När det dessutom är företag som är involverade blir detta en bra service. Finns det en snabb Internet-uppkoppling tillgänglig kan deltagarna se föreläsningen oberoende av tid och rum. Problem som dock har funnits och finns är bl.a. följande.

- Det var och är inte tillåtet att ladda ner lämplig programvara, av säkerhetsskäl, på en del företag
- Det fanns och finns fortfarande inte tillräckligt med tid eller möjlighet att se föreläsningarna på arbetstid och flera av deltagarna har en långsam Internetanslutning i hemmet

För att ändå kunna följa föreläsningarna kunde deltagarna köpa dem inspelade på CD/DVD. En nackdel var att dessa oftast kom sent, vilket egentligen är fullständigt onödigt. Detta gör att deltagarna inte hann se föreläsningarna i tid och missade således det som var viktigt inför nästa träff, vilket i sin tur gjorde att de kände att de slösade bort tid. Varför inte helt enkelt se till att dessa föreläsningar spelas in i god tid och sedan få ut dem i god tid? Det handlar återigen om bra planering. Egentligen skulle allt sådant vara klart redan innan kursstart. Dock vill vi ändå än en gång poängtera att när kursen går vid nästa tillfälle finns materialet klart. Vid nya kurser bör det ändå påpekas att framförhållningen bör vara bättre.

Pedagogiken i avseende på de inspelade DVD-föreläsningarna kan bli bättre och det är nog alla införstådda med. Det tar tid att bli ”medievan”. Det är annorlunda att sitta och prata med en kamera istället för ansikten, uttrycker många handledare.

Workshop för handledare

Vid några högskolor har man använt sig av en åtta timmars workshop, fördelat på två dagar, för dem som är intresserade av att lära sig hålla föreläsningar med denna teknik. Att undervisa via telebild är inte gjort för alla, och bör aldrig påtvingas någon. Om kursledaren inte känner sig bekväm med tekniken så gör sannolikt inte heller kursdeltagaren det. Det är ett känt fenomen att studenter checkar av vad handledaren egentligen kan om tek-

niken. Det märks relativt snabbt om osäkerhet finns inom framförallt det ”tekniska” inom kursen (Lindström, 2006).

Förslag till åtgärds punkter för handledare

Följande punkter är viktiga att tänka på när handledare och annan personal skall utbildas i att arbeta med telebilsändningar:

- Välj handledare som vill lära ut med telebildtekniken
 - använd inte handledare som är helt nya för tekniken, eller som är tveksamma till teknikens fördelar
- Se till att det finns möjlighet för handledarna att träna på tekniken, åtminstone några gånger innan det första kurstillfället, jämt fördelat fram till start
 - då hinner handledaren även eventuellt ändra i sin design
- Förse handledarna med en informationsmodell som fungerar och som passar in för att användas för telebildtekniken
- Upprätta en checklista som talar om vad som behövs göras från det att de ”sätter i nyckeln i låset” till rummet där telebildutrustningen står, tills de låser dörren efter sig när det hela är klart
- Skicka ut ett brev till deltagarna innan kursen startar, som förklarar vad som kommer att hända, vilka fördelarna är och de hinder som eventuellt måste övervinnas
- Se till att handledaren har förslag till deltagarna för att hjälpa dem att orientera sig med tekniken vid första kurstillfället, hur de skall presentera sig för varandra osv.
 - de måste få deltagarna att känna sig bekväma med tekniken och eliminera eventuell osäkerhet
- Tänk efter hur kommunikationen mellan deltagare och handledare skall ske (e-post, chatt, forum och telefontider), hur uppsatser alt. redovisningar skall skickas till handledaren osv.
- Fundera på vad som skall vara med i studieplanen
 - så gott som alla utskick skulle kunna vara med i studieplanen i ett kurspaket, som skickas till varje ort och till varje deltagare innan första kursdagen
- Se till så att handledaren har koll på att alla deltagare är aktivt deltagande och att de känner sig som en del av hela gruppen
- Upprätta en kontaktlista för support om finns lätt tillgänglig för alla, om något inte fungerar

Framtida utveckling av tekniken

Ett sätt att modernisera hanteringen av teknologin i Bättre-kurserna, skulle kunna vara att använda sig av den redan nämnda RSS-tekniken och av Podcasting. Det är tämligen nya företeelser på nätet och används mest för att få webbaserade ljudfiler skickade till sig med automatik i Mp3-format. Från början är det en teknik som gör att man kan prenumerera på en text-massa, men nu finns det flera tillämpningar som bör kunna utnyttjas av Bättreprojektet. Eftersom detta är en så pass ny teknik finns ingen empiri att tillgå för att framförallt se hur lärandet utvecklas.

RSS-tekniken

Om kursdeltagarna har en läsare på sin dator, kommer den att regelbundet kontrollera en speciell webbplats. Detta leder till att deltagaren skulle kunna få ett meddelande om att nytt material finns att tillgå, ungefär som när man får e-post. Från utbildningsportalens sida behöver det skapas en RSS-fil, som kan skapas automatiskt med speciell programvara. Detta är i alla fall något som bör kunna ge kurserna en ”touch” av att man ligger i framkant även när det gäller tekniken, vilket även skulle underlätta för deltagarna att delta i kursen. Det innebär en effektivare hantering av tillgången till kursmaterialet.

RSS och dess användningsområde

På webbplatsen Wikipedia – den fria encyklopedin, skrivs så här om den teknik som har kommit för att stanna: RSS är en samling XML-baserade filformat som används för att syndikera webbinnehåll och används av bland annat nyhetssidor och webblogger. RSS kan stå för en av tre standarder:

- Rich Site Summary (RSS 0.9x)
- RDF Site Summary (RSS 0.9 och 1.0)
- Really Simple Syndication (RSS 2.x)

RSS används för att tillhandahålla förkortningar av eller det fullständiga innehållet i en webbaserad text tillsammans med en länk till den fullständiga versionen på webben. Det kallas för en syndikering. Informationen presenteras som en XML-fil, som kan kallas för RSS-flöde (RSS feed, RSS Stream osv).

Det var under 2005 som användandet av RSS-filerna började öka markant, då många av de större nyhetsorganisationerna började tillhandahålla sina

nyheter som RSS efter att webbloggar och tekniskt orienterade webbplatser hade använt sig av tekniken i flera år. Nu har de flesta av nyhetssajterna någon form av syndikering av sina nyheter, vilket innebär att webbplatsen inte längre behöver besökas för att kunna ta del av nyheterna.

Men för att kunna ta del av dessa RSS-flöden måste man använda sig av särskilda program som installeras på datorn. Det finns även de som är webbaserade. Dessa program kallas för nyhetsaggregatorer (eller engelskans *feed readers* eller *aggregators*). Programmen kontrollerar automatiskt de RSS-flöden som man prenumererar på och presenterar nya inlägg på ett överskådligt sätt. Användaren behöver då inte aktivt söka upp webbplatser för att få uppdaterad information.

RSS används flitigt för webbloggar för att dela med sig av inlägg och kommentarer. På senare tid har tekniken även börjat användas för att bifoga multimediefiler till RSS-flöden, t.ex. Podcasting.

Podcasting

Ordet Podcasting är en sammansättning av två ord: *iPod* och *broadcasting*. iPod är en digital musikspelare från Apple och broadcasting betyder sändning. Så Podcasting betyder alltså att det går att ladda ner digitala program, och sedan prenumerera på dem med hjälp av en RSS-spelare (Really Simple Syndication). Dessa program kan sedan avlyssnas på via ett antal olika utrustningar, som t ex en vanlig dator, en iPod eller en Mp3-spelare.

De Mp3-filer som skapas är ganska lätta att skapa och kräver inte någon dyr utrustning, vilket gör att ”vem som helst” kan spela in ett program utan en allt för stor investering i tid eller pengar. Dessutom ”omvandlas” den RSS-teknologi, som laddar ner nya bloggar, automatiskt till en aggregator. Läsaren behöver då inte besöka varje individuell webbplats utan [Mp3] ljudfiler laddas ner automatiskt (när man har prenumererat på en webbfed). Sedan kan podcastsändningen höras på en dator, eller laddas ner på en portabel ljud/Mp3spelare eller till en mobiltelefon som kan avkoda ljudfiler.

Genom att använda denna teknik kan kostnader elimineras för att bränna och distribuera cd-skivor. Nu kan ljudprogrammen istället föras över till en Mp3-spelare.

Fördelar med Podcasting

Metoden är asynkron och mobil – man kan nå människor där de är. Det är en kostnadseffektiv kanal rätt ”i örat” så att säga, på de anställda. Och eftersom bandbredden hela tiden byggs ut och priset på Mp3-spelare sjunker, kommer möjligheterna för denna nya teknik att bli tämligen gränslös.

Att lägga ut Mp3-filer på ett företags Intranät eller på en utbildningsportal är ett sätt att nå ut med information på ett smidigt sätt. Ett sätt att hinna med att lyssna på föreläsningar kan vara att lyssna medan man så att säga gör något annat.

Rekrytering

En tanke kan vara, om möjlighet finns, att ha projekt igång med andra aktörer som arbetar med t.ex. arbetslösa industriarbetare och tjänstemän inom sektorn bl.a. med fokus på en jämnare könsfördelning inom kurserna. Tekniskt sätt torde det vara fullt möjligt. Politiskt, ja det är en annan intressant frågeställning. Bättrekonceptet skulle kunna ha s.k. mentorsföretag där specialarbetet kan utföras av deltagare. Honnorsordet numer är ”ett livslångt lärande” (Ellström, 1992; Gustavsson *et al.*, 1996; Moxnes & Johansson, 1984; Söderlund, 2000). En möjlighet är också, som har diskuterats i rapporten, att en flexibel såväl studiestart som studietakt kunde anammas. Helt klart är att Bättrekonceptet bör, på något sätt, öka antalet deltagare på varje enskild kurs. Det är nog ett ”måste” för att projektet skall kunna utvecklas och överleva. Som alltid är det svårt att sätta punkt, men nu sätter vi punkt och överlämnar härmed rapporten till uppdragsgivaren och anser vårt uppdrag slutfört.

Borås den 1 februari 2006

Peter Sigrén & Annette Palmqvist

ORDLISTA

Aggregator	Programvara som samlar ihop syndikerat webbinnehåll
Blogg	En typ av dagbok på nätet där läsare har möjlighet att kommentera det som skrivs. De nyaste inläggen visas längst upp i listan
iPod	Bärbar MP3-spelare som tillverkas av företaget Apple. Den har antingen hårddisk eller ett s.k. flashminne
Podcasting	En metod för att publicera ljudfiler via Internet. Podsändningar skiljer sig från andra sätt att tillhandahålla ljudfiler genom att RSS-flöden används för ändamålet. Därmed laddas filerna ner automatiskt när ett nytt avsnitt publiceras.
RSS	RSS är en samling XML-baserade filformat som används för att syndikera webbinnehåll och används av bland annat nyhetsidor och bloggar. RSS används för att tillhandahålla förkortningar av eller det fullständiga innehållet i en webbaserad text tillsammans med en länk till den fullständiga versionen på webben (syndikering).
Syndikering	Gör så att material blir tillgängligt för flera tidningar eller stationer samtidigt
Webbfeed	Ett XML-baserat dokument som består av summerat innehåll från bloggar eller nyheter, med länkar till fullständiga versioner.
XML	Ett markeringsspråk för att skapa dokument för speciella syften och som kan beskriva många olika typer av data. Meningen är att man ska kunna dela informationen via olika system via Internet.

REFERENSER

- Asbee, S., & Simpson, O. (1998). Partners, families and friends. *Open Learning*, 13(3), 56-ff.
- Bates, A. W. (1995). *Technology, open learning and distance education*: Routledge.
- Berge, Z. L. (1995). The Role of the Online Instructor/Facilitator. *Educational Technology*, 15(1), 22-30.
- Björck, U. (2004). *Distributed Problem-Based Learning: Studies of a Pedagogical Model in Practice*. Göteborg university, Gothenburg.
- Bonk, C. J., Kirkley, J. R., Hara, N., & Dennen, N. (2001). Finding the instructor in post-secondary online learning: Pedagogical, social, managerial, and technological locations. In J. Stephenson (Ed.), *Teaching and learning online: Pedagogies for new technologies* (pp. 76-97). London: Kogan Page.
- Borglund, L. (2004). *Bättre produktion - utvärdering av en flexibel utbildning* (No. 3, Skrift). Högskolan i Borås: Centrum för lärande och undervisning.
- Bowden, J., & Marton, F. (1998). *The university of learning: beyond quality and competence in higher education*. London: Kogan Page.
- Collis, B., & Moonen, J. (2001). *Flexible learning in a digital world: experiences and expectations*. London: Kogan Page.
- Daniel, J. (1996). *The mega-universities and knowledge media: technology strategies for higher education*. London: Kogan Page.
- Dillemans, R. (1998). *New technologies for learning: contribution of ICT to innovation in education*. Leuven: Leuven University Press.
- Egidius, H. (1999). *PBL och casemetodik: hur man gör och varför*. Lund: Studentlitteratur.
- Ellström, P.-E. (1992). *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet: problem, begrepp och teoretiska perspektiv* (1. uppl. ed.). Stockholm: Publica: Allmänna förl. distributör.
- Evans, T. D., & Open University. Institute of Educational Technology. (1994). *Understanding learners in open and distance education*. London: Kogan Page published in association with the Institute of Educational Technology Open University.
- Gisselberg, M. (2002). *Distanslärare och distanslärande: en antologi*. Härnösand: Distum.
- Gustavsen, B., & Hofmaier, B. (1997). *Nätverk som utvecklingsstrategi*. Stockholm: SNS Förlag.

- Gustavsen, B., Hofmaier, B., & Studieförbundet Näringsliv och samhälle. (1997). *Nätverk som utvecklingsstrategi* (1. uppl. ed.). Stockholm: SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle).
- Gustavsson, B., Larsson, S., & Ellström, P.-E. (1996). *Livslångt lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Heide, M. (2002). *intranät - en ny arena för kommunikation och lärande*. Lund: Lunds universitet.
- Johannisson, B. (1996). Personliga nätverk som kraftkälla i företagandet. In L. Lindmark (Ed.), *Företag, Företagare, Företagsamhet*. Lund: Studentlitteratur.
- Jolliffe, A., Stevens, D., Ritter, J., & Times higher education supplement. (2001). *The online learning handbook: developing and using web-based learning*. London: Kogan Page.
- Lindström, K. (2006, 2006-01-10). Lärare får kritik av distansstudenter. *ComputerSweden*.
- Moore, M. G., & Koble, M. A. (1995). *Video-based telecommunications in distance education*. University Park, Pa.: American Center for the Study of Distance Education.
- Morgan, A. (1993). *Improving your students' learning: reflections on the experience of study*. London: Kogan Page published in association with the Institute of Educational Technology Open University.
- Morgan, C., & O'Reilly, M. (1999). *Assessing open and distance learners*. London: Kogan Page.
- Moxnes, P., & Johansson, M. (1984). *Att lära och utvecklas i arbetsmiljön*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nilsson, T., Fackets roll i lokalt utvecklingsarbete (projekt), & Arbetslivsinstitutet. (2004). *Arrangerade nätverk för kompetensutveckling: fackets roll i lokalt utvecklingsarbete*. Stockholm, Katrineholm: Arbetslivsinstitutet: Hellman distributör.
- Nätuniversitetet. (2005). *Våra nyckeltal 2002-2005*. Härnösand: Myndigheten för Sveriges nätuniversitet.
- Palmqvist, A. (2005). *Bättre Bättre-kurser*. Unpublished Kandidatuppsats, Högskolan Väst, Uddevalla.
- Race, P. (1994). *The open learning handbook: promoting quality in designing and delivering flexible learning*. London; East Brunswick, N.J.: Kogan Page: Nichols Pub.
- Race, P. (1998). *500 tips for open and flexible learning*. London: Kogan Page.
- Rendahl. (1995). *Att leda och förändra morgondagens arbete*. Stockholm: VIS Strategi AB.

- Rumble, G. (1996). *The costs and economics of open and distance learning*. London: Kogan Page.
- Ryan, S. (2000). *The virtual university: the Internet and resource based learning*. London, UK; Sterling, VA: Kogan Page: Stylus Publishing Inc.
- Saba, F., & Twitchell, D. (1988). Research in Distance Education: A System Modelling Approach. *American Journal of Distance Education*, 2(1), 9-24.
- Salmon, G. (2001). *E-moderating: the key to teaching and learning online*. London; Sterling, VA: Kogan Page.
- Sigrén, P. (2006). *Artifacts of technology in multimedia produced distance courses*. Paper presented at the International Conference on Technology Learning & Training, Berlin, p.p. 410-413.
- Sigrén, P., Carlsson, G., Hattinger, M., & Södermyr, A. (2005). *Samverkan för en bättre kompetensutveckling: En kvalitativ utvärdering av flexibla arbetsformer mellan Näringsliv - Lärcentrum - Högskolan*. (No. 1, Report). Borås: Västra Götalands Högskolor.
- Simpson, O. (2000). *Supporting students in open and distance learning*. London: Kogan Page.
- Stephenson, J. (2001). *Teaching & learning online: new pedagogies for new technologies*. London: Kogan Page.
- Söderlund, A. (2000). *Perspektiv på lärande oberoende av tid och plats*.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rapporter från Västra Götalands Högskolor

1. Sigrén, P. (Editor), Carlsson, G., Hattinger, M., & Södermyr, A. (2005). *Samverkan för en bättre kompetensutveckling: En kvalitativ utvärdering av flexibla arbetsformer mellan Näringsliv - Lärcentrum - Högskolan*. Borås: Västra Götalands Högskolor, Rapport nr 1, 2005.
2. Sigrén, P. & Palmqvist, A. (2006). *Samverkan för en bättre kompetensutveckling: Genomströmning, avhopp och rekommendationer*. Borås: Västra Götalands Högskolor, Rapport nr 2, 2006.